

ADÓSSÁG ÉS TÖRLESZTÉS

ZOLTÁN CSUKA: *Moje dvije domovine.*
Svjetlost, Sarajevó, 1972.

Enver Čolaković nagyon helyesen cselekedett, amikor a fenti címen nemrég megjelent válogatás szerbhorvát nyelvű fordításának végére, utószóként illesztette be Csuka Zoltán költészetével és magával az anyag összeállításával összefüggő mondanivalóját, mert így az olvasó szabadabban és önállóbban alakíthatja ki véleményét a sarajevói Svjetlost kiadásában megjelent könyvről.

Jó ez így, annál is inkább, mert maga a fordítás átfogóbb és tisztább képet nyújt a költőről, mint Čolaković helyenként ellentmondásos, exkluzáló hangú, sőt, amikor a magyar költészet általános értékeléséhez nyúl, nagyon jóakarátú, de helyenként téves megállapításokat tartalmazó utószava. Ismertetőnknek természetesen nem célja, hogy a fordítóval vitázzon. Ellenkezőleg: az elismerés szavát kell nagyobb hangsúllyal kifejezni, mert a vállalkozás rendkívül tisztelőre méltó.

Mégis fel kell tennünk a kérdést, hogy voltaképpen mi Čolaković és a kiadó véleménye: az, a kötet századik oldalán található megállapítás, mely szerint »ipak, ovaj izbor nipošto nije pokušaj, da se na neki, makar najskromniji način odužimo našem velikom prijatelju i zaslužnom graditelju mosta...« (Ez a válogatás semmi esetre sem kísérlet, hogy akár a legszerényebb módon is törlesszük nagy barátunk és érdemdús hídverőnk iránti adósságunkat...), vagy pedig az utószó legvégén található bekezdésben fellelhető gondolat, mely szerint »Ez a gyűjtemény tehát nemcsak hazánk adósságának törlesztése irodalmaink nagy magyarországi ismertetőjével szemben, de egyben szerény hozzájárulás északi szomszédunk sajtóságos és dúsan termő költészetének megismeréséhez.«

Ezúttal nem idézem az eredeti szöveget, csupán azzal a megállapítással zárom le ezt, a már előljáróban szükségessé vált kitérőt, hogy a két különböző vélemény közül mi föltétlenül az utóbbival értünk egyet. Mert semmilyen érdemrend és hivatalos állami elismerés nem pótolhatja az ilyenfajta zászlóhajtást. Csakis Csuka Zoltán költészetének Jugoszlávia népeinek bármelyik nyelvére való átültetése képezheti azt a valóban szerény adósságtörlesztést, melyet a szinte példátlanul termékeny műfordító kiérdemelt. Vajon melyik kis nemzet vagy ország dicsekedhet azzal, hogy egyetlen író több mint nyolcvan művét fordította át anyanyelvére? Ez a valóban kivételes vállalkozás, mely művészi hitvallás és kiállás is egyben, vitán felül megérdemli nemcsak ezt, de a további törlesztést is.

Egyébként Enver Čolaković válogatása nagyjából átfogó keresztmetszetet rajzol Csuka költészetéről. Az egyensúlyt talán csak a honi, főleg tengerparti és boszniai élményeket tükröző anyag túlméretezése billenti fel kissé. A fordító azonban ezzel is hangsúlyozni kívánta a költő hazánk iránti viszonyulását. Mivel pedig a kötet első, *Ognjeno zvono (Tűzharang)* című ciklusának versei 1920–1932 között, tehát az emigráció éveiben íródtak, tulajdonképpen a Jugoszláviában keletkezett alkotások dominálnak.

A *Tűzharang* verseiben Csuka szociális érzékenysége és nyílt állásfoglalása szabad versformákban jut kifejezésre. Valahogy természetes volna, ha a fordító ebben a kötetlen műfajban találná meg — mindjárt a kötet elején — a megértéshez, könnyed átültetéshez vezető kulcsot. Mégsem ez történt. A szabad forma és az irányzatosság nem nyújtott segítséget Enver Čolakovićnak. Éppen ezek a fordítások tükrözik legke-

vésbé Csuka költészetének értékeit. A *Večernja nas oluja obuzima* (Az este színzivatara elkap bennünket) című versben nem érezzük az eredetiben lüktető belső ritmust, sőt, egy kis nyelvi félreértést is tapasztalhatunk, jöllehet (vagy talán éppen azért, mert) a fordító szó szerinti átültetésre törekszik.

Íme a befejező sorok fordításban:

*teretni kamioni u zboru pjevaju
simfoniju fabrika:
sutra
kroz oluju nebeskih boja
sve dalje čemo juriti*

És az eredeti szöveg (az *Előretolt állásban* c. kötetből idézve):

*teherautók karban dalolnak
gyárák szimfóniáznak:
holnap
színzivatar éget
mindig tovább rohanunk*

A »bedolgozás« nehézségeit tükrözi egyébként a kötet első, bevezető verse is, a *Kulučenje* (Robot), ahol a szabad versek fordításánál megengedhetetlen, lényegbevágó kihagyással párosul a tökéletes nyelvismeret hiánya:

*Jutro! — Večer!
noge nam lijeno tik-takaju,
teške nam grede ramena svijaju.*

*Podne! — Podne!
Zvona nam jezike plaze!
Misliti nam lijeno trunu na ležaju: hljeba!*

És az eredeti szöveg:

*Reggel! — Este!
Az órák megnyúltak és ólmosan csöpögnek,
lábaink lustán tik-takkozzák a perceket,
súlyos gerendák törik a vállunk!...
Dél! Dél!
Harangok nyelvelése!
Gondolatunk már lustán poshad az agyunkon: kenyér!...*

Az összehasonlító idézetek folytatása értelmetlen lenne, mivel célunk nem a fordítások értékének tagadása. Ellenkezőleg, inkább bizonyítani szeretnénk, milyen küszködéssel jut el a fordító az igazi eredményekig. Mert a *Chaplin* már sejteti, hogy Enver Čolaković fokozatosan beleéli magát a magyar költő gondolat- és formavilágába. Sorai csaknem olyan őszintén tükrözik a vers tragikus feszültségét, mint az eredeti szöveg. Az igazi eredmény azonban valamivel később, a *Pjesme prividenja* (Látomásos versei) nagy lélegzetű, epikus áradásában bontakozik ki. Az ihletett mű a fordítót is megihletti. A szavak ebben a versben már tisztább és bővebb forrásból ömlenek. Minden szakasza patak, melyek összessége sodró erejű folyamammá egyesül.

A kezdő soroktól

*I ne zatutnjaše nebeski gromovi
kad se od zelenog stola konferencije malko bledunjavi
digli diplomati pa razišli uz pozdrav srdačan;*

egészen a kilenc oldalas vers befejezéséig:

*u tjeskobnim noćima kad stisnuta je grud,
u oduševljenju kad oči suzne su —
novim i sve novim još visinama.
I u njima čemo živjeti vječni život svoj.*

Az eszme és a forma együtt szárnyal és felelteti az olvasóval, hogy átültetett szöveg ritmusaiba merül. A fordítás ezúttal önmagában is annyira hitelesen hat, hogy nem is érezzük az összevetés szükségét. A *Krik iz daljine (Távoli kiáltás)* 1932—1939 szükre szabott ciklusának néhány verse nem hagy maradandó nyomot, érzésünk szerint a költő kevésbé termékeny, talán válságos korszakát tükrözik. Ezzel szemben a *Tri pjesme mome orahu* (1939—1955) címmel jelzett, nagy időszakot átfogó termés Csuka Zoltán formái »megtéréséről«, alkotói beérettiségéről tanúskodik. A kötött forma azonban a műfordítót is nagyobb elmélyülésre készíti, és a szabad verselés fordítói botlásaival ellentétben Enver Čolaković jó érzékkel kíséri az eredeti vers gondolati és formai ütemét.

Különösen figyelemre méltó a *Zajedno sa mojim orahom (Együtt a diófámmal)* 1945-ben írott, hangulatos, számunkra ismeretlen vers átültetése.

*U zlatnim sutonskim sjenama
na tim septembarskim pjenama
ko lada teret vukući svoj
njišeš se, mudri oraše moj.*

Ezek az első sorok... De folytatását nemcsak ebben a költeményben, hanem az 1955-ben megírt *Opet zajedno (Ismét együtt)* című alkotásban is megtaláljuk. Mintha tíz esztendő erőszakokkal elszakított fonalát igyekezne újrakonni a költő... és a fordító kifinomult érzékkel nyújt segítő kezét ebben az igyekezetében. Nem lázadást, inkább megértést, emberi bölcsességet, talán egy kis rezignáltságot fejeznek ki fordításban is a szép sorok:

*Opet sam ovdje, oraše.
Gledam pod svod na sve strane
razgranate tvoje grane
i žudi što ti procvāše.*

*(Újra itt vagyok, diófám
s nézem az ég boltzatjában
szertenyülő ágaid,
s ágbán égő vágyaid.)*

A *Moja druga domovina* és az utána következő ciklusok az 1960—1970 közötti évtizedben Jugoszláviában keletkeztek, vagy legalább is a költő »második hazájában« felszivódott élmények alapján születtek. A különböző formájú versek közül a *Sučelice Biokovu (Szemben a Biokovóval)* és az *Osorski krajolik (Osori tájkép)* sejteti, hogy Čolakovićnak megfelelő Csuka Zoltán nagyvonalú tájfestése.

Mintha Petar Dobrović palettájáról feldobott színekkel állnánk szemben egy napsütötte kiállítóteremben.

Ezzel ellentétben a *Mazga (Az öszvér)* halk, részvétet árasztó szimbólummá magasztosul. Érdekes, hogy a kötet záróverse, a *Spotičeš se, padaš...* (*Botorkálsz, tántorogsz...*) Csuka Zoltán ifjúkori verseire emlékeztet. Elkötelezettség, harciasság és a világot izgató kérdések kerülnek ismét a verselés fókuszába. A költő lélekben mégsem öregedett meg — állapíthatjuk meg nagy meglepéssel. És ezért örülünk — remélhetőleg vele együtt — ennek a kötetnek.

Csak a rengeteg sajtóhiba, a megengedhetetlen korrektori felületesség, a nyomda vidékies primitívizmusa ne rontaná le annyira az összehatást. A legközelebbi fordítás anyagát (mert reméljük, hogy lesz még folytatás) méltóbb műszaki gondozókra kell bízni. A borítólapon, Željko Marjanović munkája sokat javít e hibákon, szép, korszerű külsőt kölcsönöz a könyvnek.

GAJDOS TIBOR